

Андрій Смітюх,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ БЛІЦКРИГ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У багатьох господарських справах сторони намагаються максимально прискорити або, навпаки, затягти хід провадження. При цьому, як правило, позивач докладає зусиль до прискорення розгляду справи, а відповідач - до її затягування. Втім, слід зазначити, що теоретики господарського (колись арбітражного) процесу одноставно вважають оперативний розгляд справи однією із важливих засад господарського судочинства.

Т. Абова називає швидкий розгляд справ галузевим принципом арбітражного процесу [1, с. 78]. В. Тихонович виділяє принцип процесуальної економії, спрямований на забезпечення руху процесу в напрямі найбільш повного та раціонального використання процесуальних заходів з метою правильного і швидкого вирішення справ з мінімальним витратанням сил, заходів суду та учасників справи [2, с. 59]. М. Абрамов вважає, що необхідно суворо дотримуватися процесуальних строків у господарському процесі, своєчасно вирішувати спір та якнайшвидше поновлювати порушені права та інтереси суб'єктів підприємницької діяльності [3, с. 107].

Вищий господарський суд України також намагається впорядкувати судову практику таким чином, щоб запобігти затягуванню розгляду справ [4].

Метою цієї статті є визначення поняття процесуального бліцкришу та встановлення ґрунтовних засад тактики позивача у господарському процесі, спрямованої на якнайшвидше розв'язання господарської справи та запобігання затягуванню її розгляду.

Слід зазначити, що прийоми форсування процесу можуть бути використані також як превенція затягування розгляду справи відповідачем або іншими учасниками справи. У форсованому процесі позивач вживає зусиль для отримання рішення якнайшвидше, тобто - у максимально стислий строк.

Згідно із статтями 4, 74 Господарського процесуального кодексу (далі - ГПК) України господарські суди розглядають справи у відкритих судових засіданнях. Оскільки нез'явлення представників сторін, інших учасників

справи є підставою для відкладення розгляду справи (п. 1 ч. 1 ст. 75 ГПК України), то, враховуючи загальноприйняту практику, максимально стислий строк становить період часу між порушенням провадження у справі та другим засіданням суду, в якому рішення може бути прийняте за наявними матеріалами згідно із ст. 75 ГПК України навіть у разі неявки відпою - дача та ненадання ним відзиву на позовну заяву.

Через відсутність у господарському процесі інституту негайного виконання, до максимально стислого строку необхідно включити також десятиденний термін, протягом якого згідно із ст. 85 ГПК України рішення набуває законної сили. У разі апеляційного оскарження рішення місцевого господарського суду максимально стислий строк продовжується до дня засідання суду апеляційної інстанції, в якому згідно із ст. 105 ГПК України: приймається постанова. Через це позивач має докласти зусиль таким чином, щоб постанова суду апеляційної інстанції була прийнята в першому засіданні та рішення місцевого господарського суду набуло, нарешті, сили.

Надмірному форсуванню провадження у господарському процесі протистоїть вимога процесуального закону про всебічний, повний та об'єктивний розгляд судом усіх обставин справи відповідно до статей 4-7, 43 ГПК України. Порушення цієї вимоги утворює низку підстав для скасування рішення місцевого господарського суду судом апеляційної інстанції, згідно із ст. 104 ГПК України. Такими підставами є: розгляд справи за відсутності сторони, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду; прийняття рішення судом про права і обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі; неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; недоведеність обставин, що мають значення для справи, які місцевий господарський суд визнав встановленими.

Таким чином, сутність форсування провадження полягає в тому, щоб:

- якнайшвидше (протягом максимально стислого строку) отримати рішення у справі на свою користь;

- виконати вимоги процесуального закону про повний, всебічний та об'єктивний розгляд

усіх обставин справи, залучити до справи всіх заінтересованих осіб та забезпечити їх явку у судові засідання з тим, щоб запобігти скасуванню рішення судом апеляційної інстанції.

Правовий конфлікт може оформлюватись не в одній, а в декількох господарських справах, в яких сторони правового конфлікту братимуть участь як сторони та треті особи. У такому випадку є сенс форсувати провадження в одній справі із тим, щоб отримати вирішальну перевагу у правовому конфлікті в цілому. Така перевага може полягати:

- в отриманні фізичного контролю над певним майном (наприклад - через усунення перешкод у користуванні об'єктом нерухомості);

- в утворенні такого юридичного факту, який цілком зумовлює подальший розвиток правового конфлікту (наприклад - визнання недійсним правочину, на якому ґрунтується права позиція відповідача в усіх судових справах).

Отже, *процесуальний блицкриг можна визначити як форсований судовий процес, в якому позивач отримує рішення господарського суду, яке надає йому вирішальну перевагу у правовому конфлікті в максимально стислий строк та з дотриманням усіх вимог процесуального закону.*

Для процесуального блицкригу вирішальне значення має належне планування, вибір адекватних процесуальних форм з урахуванням обставин справи. Сунь-Цзи - автор найвідомішого трактату Давнього Китаю з військової справи - також надавав стратегічному плануванню вирішальне значення: «Військо, яке має серемогти, спочатку перемагає, а потім б'ється; військо, приречене на поразку, спочатку б'ється, а потім шукає перемоги» [5, с. 44].

Для позивача ідеальною є справа, яку можна виграти у першому судовому засіданні вчинивши мінімум процесуальних дій. Це важливо, якщо справа є простою. Отже, основний принцип планування процесуального блицкригу полягає в максимальному спрощенні процесуальних характеристик справи, Навпаки, затягування розгляду справи полягає в тому, щоб провокувати суд вчиняти якнайбільше процесуальних дій та насичувати справу процесуальними подіями.

Спрощення процесуальних характеристик майбутньої справи досягається через моделювання та аналіз ситуацій, які можуть вихнути або не виникнути після порушення провадження у справі. Хоча спрощення залежить від обставин конкретної справи, можна сформулювати такі загальні характеристики і процесуального блицкригу, яких позивач має втримуватися вже на стадії планування.

1. Самодостатність мотивування позову. Мотивування позову має бути вичерпним та шостим. Формула позову не повинна вимагати п судді вчинення жодної значущої процесуальної дії, окрім прийняття рішення у справі.

Пояснення інших учасників справи, надання ними доказів не повинні вимагати зміни мотивування позову та відкладення розгляду справи.

2. *Достатність явки учасників справи.* Як було зазначено, у світлі ст. 104 ГПК України важливим є факт залучення до розгляду справи всіх заінтересованих осіб та присутності представників сторін у судових засіданнях. Щоб запобігти відкладенню розгляду справи через неявку представників учасників, формула процесу має передбачати мінімум неконтрольованих учасників. Можна залучити до участі у справі низку співвідповідачів, тоді неявка лише одного з трьох відповідачів сприятиметься як виняток із правила. Інші, «додаткові» відповідачі можуть бути або підконтрольними особами, або державними органами, про які відомо, що вони з'являються в усі судові засідання, куди їх викликають. Формула процесу також має виключати можливість оскарження рішення у зв'язку з незалученням до розгляду справи всіх заінтересованих осіб.

3. *Відсутність внутрішніх потенцій до ускладнення процесу та, відповідно, до затягування.* Тактика процесуальних диверсій [6] може спрямовуватися на те, щоб змусити суд вчиняти процесуальні дії, які оформлюються ухвалами, але не спрямовані на скоріше розв'язання спору.

Отже, чим менше процесуальних дій має вчинити суд, тим швидше буде прийняте рішення у справі. Основний засіб затягування розгляду справи - це оскарження ухвал суду [6; 7]; при цьому найбільш вразливими є ухвали про забезпечення позову. Через це «швидкий» позов не повинен забезпечуватися. На нашу думку, слід подавати два окремих позови, в одному з яких заявлені вимоги, що надають позивачеві вирішальну перевагу у правовому конфлікті (провадження у такій справі форсується), а в іншому - заявлені певні формальні вимоги, які підлягають виконанню, але є похідними від вимог, заявлених у форсованому процесі. Саме ці «похідні» вимоги слід забезпечувати. Далі провадження у справі, порушеній за «забезпечувальним» позовом, слід зупинити до отримання рішення у форсованому процесі. В такому випадку оскарження ухвали про забезпечення позову не впливатиме на розвиток форсованого процесу.

Важливими характеристиками форсованого процесу також є:

- «чіткість, простота позовних вимог та відсутність підстав їх уточнювати;

- відсутність у відповідача підстав подати зустрічний позов, пов'язаний з первинним позовом;

- відсутність підстав у третіх осіб заявити самостійні вимоги;

- відсутність підстав для залучення до розгляду справи третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог.

4. *Повна сформованість доказової бази.* Ідеальний «швидкий» позов має базуватися на стовідсотковій позитивній преюдиції. Втім, оскільки така ситуація є нетиповою, слід виходити з того, що доказова база у форсованому процесі має відповідати таким вимогам:

- усі докази надаються позивачем при поданні позову;
- доказів не забагато, суд може дослідити всі докази в одному-двох судових засіданнях;
- немає необхідності призначати судову експертизу;
- усі документи, які відповідач може просити суд витребувати у будь-яких осіб, можуть бути надані позивачем прямо в судові засідання.

5. *Вирішальний характер процесу.* Як вже зазначалося, зусилля по плануванню та реалізації процесуального бліцкригу доцільні, якщо розв'язання справи надає позивачеві вирішальну перевагу у правовому конфлікті.

6. *Процес має бути явно виграшним.* З вимоги про вирішальний характер форсованого процесу випливає вимога про те, що процес має бути явно виграшним, оскільки інакше вся стратегія сторони правового конфлікту опиняється під загрозою. Дуже добре, якщо категорія справ, до якої належить форсований процес, має недвозначну судову практику, вироблену Верховним та Вищим господарським судами України. Це створюватиме певні гарантії того, що судові рішення, прийняте у форсованому процесі, не буде скасоване у вищих інстанціях, отже, всі дії, вчинені стороною правового конфлікту в інших процесах під час оскарження такого рішення, не виявляться марними.

Оскільки наведені характеристики форсованого процесу є об'єктивними ознаками правових ситуацій, які не завжди наявні та іноді не можуть бути створені штучно, можна стверджувати, що за окремими категоріями справ процесуальний бліцкриг неможливий як такий.

Основний принцип процесуального бліцкригу на стадії його реалізації - це «бездіяльність» суду, яка випливає з простоти спланованого процесу, що усуває підстави для вчинення судом значущих процесуальних дій: між порушенням провадження у справі та прийняттям рішення відбувається мінімум процесуальних подій. Цю тезу дуже добре ілюструє таке висловлювання Сунь-Цзи: «Коли переможець б'ється, це схоже на стиснені води, які з висоти тисячі сажнів падають в долину. Саме це є формою» [5, с. 44].

Завданнями позивача на стадії реалізації бліцкригу є:

- повна реалізація потенцій, закладених на стадії планування процесу;
- повне блокування можливостей процесуальної творчості відповідача.

Кожне відкладення, розгляду справи, кожна перерва у судовому засіданні в такому

процесі є маленькою перемогою відповідач тому слід заздалегідь підготувати вичерпну аргументацію та доказову базу проти будь-яких можливих клопотань відповідача, спрямованих на затягування процесу.

Якщо відомий стиль роботи представника відповідача, слід заздалегідь підготувати письмові заперечення на клопотання, які можуть бути заявлені. Подібні дії представник; позивача, як правило, шокують та психологічно пригнічують представника відповідач.

Слід зазначити, що вчинення всіх необхідних дій з підготовки та реалізації процесуального бліцкригу не забезпечує швидке отримання рішення, що набуло законної сили. Вміле використання деяких інститутів господарського процесу дозволяє затягувати розгляд справи [6; 7]. Перешкодити відповідачу, який знає власні процесуальні можливості, важко і іноді - просто неможливо. Саме тому необхідно позбавити позивача можливостей процесуальної творчості ще на стадії планування процесу та передбачити заходи з блокування його дій. Разом із тим слід враховувати, що «той хто добре б'ється, може зробити себе непереможним, але не може змусити противника обов'язково дати себе перемогти» [5, с. 44].

Отже, можна зробити загальний висновок про те, що у форсованому процесі всі передумови для виграшу справи створюються позивачем ще до подання позову на стадії планування через максимальні спрощення процесуальних характеристик справи та «бездіяльність» суду на стадії реалізації: між порушенням провадження, у справі та набуттям рішенням у справі законної сили відбувається мінімум процесуальних подій.

Література

1. *Абова Т. Е.* Арбитражный процесс в СССР. - М., 1985.
2. *Арбитраж в СССР* / Под ред. К. С. Юдельсона. - М., 1984. - 240 с.
3. *Абрамов Н. А.* Хозяйственно-процессуальное право Украины. - Х., 2003. - 336 с.
4. *Про деякі питання судової практики, пов'язані з оскарженням ухвал господарських судів:* Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 31.01.2005 р. № 01-8/157 // Вісник господарського судочинства. - 2005. - № 2. - С. 109.
5. *Трактаты о военном искусстве* / Сунь-Цзы, У-Цзы; Пер. с кит., предисл. и коммент. Н. И. Конрада. - М., 2003. - 558 с.
6. *Смитюх А.* Что такое процессуальные диверсии? // Юридическая практика. - 2005. - № 1.
7. *Иванов Д.* Как правильно затянуть рассмотрение дела (несколько «относительно законных» способов затягивания судебного процесса путем использования права на обжалование) / Юридическая практика. - 2005. - № 16.